

ARAP LÛGAT VE GRAMERCİLERİ ARASINDA TÛRKLER

Şerefeddin Yaltkaya

Arap kültürünü kuranlar içerisinde bir çok türkler de bulunduğu tarihî bir hakikattir. Bunlardan İbn al-Ahşîd ve İbn Toğaç gibi, kelâm rüesası¹ ve türk olması hasebi ile, araplarca Aḥmer (kırmızı) diye mârûf olan Ḥalaf ve Kutulmuş b. Türkânşah oğlu Muḥammed b. Sulaymân gibi büyük lûgatçı ve edipler de vardır.

Yâkût, *Ṭabaḳāt al-Udabā*, (1. tab. IV, 179)'da görüldüğü vecihle, Ḥalaf'in ana ve babası Fergana'lı olup, sahabeden Abū Mūsā al-Aş'arî'nin oğlu Bilâl'in azadlıları idi. Ḥalaf, arapların en mârûf edipleri olan Aşmâ'î'nin ve umumiyetle basralıların hocası idi. Aḥfaş, Aşmâ'î ile Ḥalaf al-Aḥmar'den daha çok şiire vâkıf bir kimse görmediğini söylerdi. İbn Sallâm dahi Ḥalaf al-Aḥmar'ı takdir eder, şiirin bütün inceliklerine en ziyâde onun vâkıf olduğunu söyler ve rivayetini, şiir sahibinin ağzından duymuş gibi, kat'î surette itimada şâyân görürdü.

Basralılar arasında şiir rivayeti ilk defa Ḥalaf al-Aḥmar ile başlar. Şiir rivayet etmekte cömerd olmayan Ḥammād al-Râviya'den² işitmeğe muvaffak olduğu şiirleri Ḥalaf al-Aḥmar rivayet etmiş ve bundan sonra Basra'da şiir rivayeti cereyanı başlamıştır. Ḥalaf, hayatının son yıllarında tamamiyle zâhidâne bir hayat geçirmeğe başlamış ve her gece Kur'an'ı hatmetmekle meşgûl olmuştur. Hükümdarlardan biri, şüphe edilmiş olan bir beyit hakkında, kendisinden izahat istemiş ve mukabilinde büyük bir para da va'dedilmiş ise de, Ḥalaf kabul eylememiştir. Kendisinin Abū Nuvās tarafından nakledilmiş divanı ile *Kiṭāb cibāl al-ʿArab* namında, bir eseri vardır. Ḥalaf, hicrî 180 senelerinde vefat etmiştir.

Kutulmuş b. Türkânşah'm oğlu Sulaymân'm oğlu Muḥammed dahi arapların en yüksek ediplerinden sayılırdı. Türk asilzâdelerinden olan bu zat 543'te Bagdad'da doğmuştur. Kendisi bir çok ilimlere vâkıf oldu-

¹ Bk. M. Şerefeddin *Türk kelâmcıları (İlâhiyat Fakültesi meem., sayı 24)*.

² Arapların neseplerini ve eâhiliye devrindeki vak'alarını bilir ve bunların yüzlerce kasidesini ezber okurdu. Emevî halifeleri bu hususlarda kendisine müracaat ederlerdi ve o da halifelerden câizeler alırdı.

ğu gibi, yazısı da pek güzeldi. Hendese ve hususiyle Euklides'i halletmekteki kudreti her keşçe kabul edilmişti.

Babasından kendisine intikal eden serveti gençliğinde kumara sarfetmiş olmakla, hayatını kitap istinsahı ile temin etmeğe başlamıştı. Muktedir ve asil olan bu zat Abbasilerden Nâşir'a tanıtılmış ve bu halife tarafından baş mabeyinciliğe tâyin edilmiştir. Bu halifenin vefatından iki yıl evvel, 75 yaşım geçkin olduğu hâlde, 625'te Bagdad'da vefat edip, Şünayziya makberesine gömülmüştür.

Bir şiirinde ihtiyarlıktan şöyle şikâyet eder:

„Artık hayat vazifelerinden usândım. Durmadan, ardı ardına gelen bu sabah ve akşam beni bezdirdi. Çocuklar gibi, sözlerimin ipi sapı kalmadı. İnsanlar içinde bir mecliste otururken, uyuyor ve uyumak zamanında uyuyamayarak, uyanık kalıyorum. İhtiyarlığın bukağusu adımları da kısalttı. Başıma bu halleri hep yaşamak getirdi. Görüyor musun... Şu yaşama ne kötü neticeler doğurdu“. — Diğer bir şi'rinde de şöyle demiştir:

„Refikam, zarûretten dolayı, benim vatanımı terk ile gurbet ihtiyar etmek mecburiyetinde olduğumu görünce, — gitme, istiyeyeceğini burada bir dostundan iste... — dedi; ben de ona — o halde o dostumu kaybederim; o dostum bana düşman olur — dedim“.